

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Jeopolitik Güç Dengesi Açısından Çin'in Orta Doğu'da İran ve Suudi Arabistan Yaklaşımı

*China's Approach to Iran and Saudi Arabia in the Middle East
in Terms of Geopolitical Balance of Power*

Orhan KARAOĞLU

Doç. Dr.
Bağımsız Araştırmacı, Uluslararası
İlişkiler.
orhankaraoglu@gmail.com
ORCID : 0000-0003-1389-5512

Seyedmohammad SEYEDI
ASL

Dr.
Bağımsız Araştırmacı, Uluslararası
İlişkiler.
mmseyedi1365@gmail.com
ORCID : 0000-0001-5237-7385

Cilt / Issue: 11(1) 237-266
Geliş Tarihi: 29.10.2022
Kabul Tarihi: 04.05.2023

Atf: Karaoğlu, O. ve Seyedi Asl,
S. (2024). Jeopolitik Güç Dengesi
Açısından Çin'in Orta Doğu'da
İran ve Suudi Arabistan Yaklaşımı.
Tesam Akademi Dergisi, 11(1), 237-
266. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1211827>.

Öz

Güç dengesi, uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin tartıştığı ana konulardan biridir. Teorisyenlerin her biri güç dengesinin etkilerini özellikle jeopolitik açısından açıklamaya çalışmaktadırlar. ABD ve Çin arasındaki jeopolitik mücadele küresel ve bölgesel politikalarda giderek daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Bu jeopolitik mücadelenin yaşandığı en önemli bölgelerden biri Orta Doğu'dur. ABD'nin Çin ile ticaret konusundaki stratejik ve jeopolitik rekabetindeki artış, Çin'in Körfez bölgesindeki davranışında birçok değişikliğe yol açmıştır. Pekin'in rakiplerini dengeleme ve çok taraflılığa artırmaya yönelik dış politikası, Çin'in Orta Doğu ile bağlarını derinleştirmesini sağlamıştır. Basra Körfezi, çeşitli jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeo-stratejik nedenlerle dünya siyasetinde her zaman özel bir yere ve öneme sahip olmuştur. Diğer taraftan Suudi Arabistan ve İran'ın Çin ile işbirliği ve stratejik denklemlerindeki rolleri ve konumları her geçen gün yeni boyut kazanmaktadır. Bu çalışma Çin'in dış politika yönelimlerinde bu ilişkinin etkilerini jeopolitik güç dengesi bağlamında ele almaktadır. Zira Çin hem Suudi Arabistan ve hem İran'la stratejik ilişkiler kurmuştur ve bu ikili ilişkiler her geçen gün daha da derinleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Güç Dengesi, Çin, İran, Suudi Arabistan

Abstract

The balance of power is one of the main issues discussed by international relations theorists. Each of the theorists tries to explain the effects of the balance of power, especially in terms of geopolitics. The geopolitical struggle between the USA and China has become more and more palpable in global and regional politics. The Middle East is one of the most important regions in this geopolitical struggle. The increase in the US's strategic

and geopolitical competition for trade with China has led to many changes in China's behavior in the Gulf region. Beijing's foreign policy aimed at balancing its rivals and increasing multilateralism has enabled China to deepen its ties with the Middle East. The Persian Gulf has always had a special place and importance in world politics for various geopolitical, geoeconomic, and geostrategic reasons. On the other hand, the roles and positions of Saudi Arabia and Iran in the cooperation and strategic equations with China are gaining a new dimension day by day. This study deals with the reasons and effects of this relationship in China's foreign policy orientations in the context of geopolitical power balance. China has established strategic relations with Saudi Arabia and Iran, and these bilateral relations are getting deeper daily.

Keywords: Geopolitics, Balance of Power, China, Iran, Saudi Arabia

Extended Abstract

The geopolitical struggle between the US and China has become more and more palpable in global and regional politics. The Middle East is one of the most important regions in this geopolitical struggle. The increase in the US's strategic and geopolitical competition for trade with China has led to many changes in China's behavior in the Gulf region. Beijing's foreign policy aimed at balancing its rivals and increasing multilateralism has enabled China to deepen its ties with the Middle East.

The involvement of the great powers in the Middle East makes a big difference in regional politics, whether it takes the form of competitive balancing by several states or hegemonic rule by a single great power. The competitive intervention of several great powers leads to a regional balance of power and the prevention of regional hegemony. Conversely, states may tend to act together with a global hegemon that intervenes regularly in the region.

For example, given the decline of the American presence in the Middle East and the Persian Gulf and the Biden administration's policy of balancing, China is poised to fill America's void in collaboration with the country's traditional allies. America's allies in the region, until now, believed that China could not provide security and could not replace America in this area. Therefore, China is trying to prove that it will not give up any kind of cooperation with them in the field of security and that it can be a reliable partner even in ensuring security.

Over the years, China and Iran have developed extensive ties that reflect China's energy needs and Iran's natural resources, as well as additional economic ties such as arms sales, a partnership that Riyadh doesn't quite

like. As a permanent member of the United Nations Security Council, China provides significant political support to Iran, even though the scope of oil trade between them has diminished since the US administration revoked the exemptions it granted Beijing.

On the other hand, the cancellation of the exemptions and the deepening of American sanctions against Iran led to a dramatic increase in China's oil purchases from Saudi Arabia in 2019–2018, making Saudi Arabia more important to China's Middle East oil purchases at the expense of Iranian oil purchases made it the largest oil supplier. However, China's 25-year agreement with Iran and Saudi Arabia's support for Vision 2030 increased China's power in the Middle East day by day. China also creates a balance of power in the region by increasing its geopolitical influence. In this context, this article will evaluate China's foreign policy in the Middle East against two regional powers, Iran and Saudi Arabia, using a descriptive-analytical method and in the context of geopolitical power balance. The first part of this article will focus on the concepts of geopolitics and balance of power in the theoretical framework. In my second part, by evaluating China's relations with Iran and Saudi Arabia, I will focus on how China created a balance of power in this region.

Saudi Arabia and Iran, the two largest countries in Western Asia and North Africa, are important actors in the Islamic world. China wants to take advantage of these two countries in the Belt-Road Initiative by raising its relationship with these two actors to a strategic level. According to Chinese officials, Iran and Saudi Arabia share common interests with China in the Belt-Road Initiative, a maritime corridor between Europe and China that will connect ports with the Greek port of Piraeus via the Indian Ocean-Red Sea-Suez Canal.

Recently, the attitude of the USA towards Saudi Arabia has accelerated the closeness of Saudi Arabia to China. In addition, Saudi Arabia is keeping a distance from the West at certain points by buying Chinese weapons and getting closer to China. This situation may have different consequences in terms of the power balances established in the Middle East in the future.

Likewise, the 25-year agreement between China and Iran facilitates Iran's active participation in this global project, China's big project called the "Belt and Road Initiative". The 25-year cooperation program between Iran and China is a strategic agreement between the Islamic Republic of Iran and the People's Republic of China, both for bilateral relations and for global geopolitical contention. In addition, by using Saudi

Arabia and Iran against each other, China wants to achieve a balance between these two regional powers, both wanting to strengthen their hand globally and increase the influence of China in Middle East policy in the regional sense.

Giriş

ABD ve Çin arasındaki jeopolitik mücadele küresel ve bölgesel politikalarda giderek daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Bu jeopolitik mücadelenin yaşandığı en önemli bölgelerden biri Orta Doğu'dur. Orta Doğu'nun uluslararası politikasına çeşitli bölgesel çatışmalar, iç savaşlar ve dış müdahaleler hâkimdir. Büyük güçler, petrol, kilit aktörlerin stratejik konumu, resmi ve fiili ittifaklar ve önemli ekonomik çıkarlar nedeniyle bölgede yoğun bir şekilde varlık göstermektedirler. Orta Doğu'daki büyük güçlerin katılımı, birkaç devlet tarafından rekabetçi dengeleme veya tek bir büyük güç tarafından hegemonik yönetim biçimini alıyorsa, bölgesel siyasette büyük bir fark yaratmaktadır. Birkaç büyük gücün rekabetçi müdahalesi, bölgesel bir güç dengesine ve bölgesel hegemonyanın önlenmesine yol açmaktadır. Buna karşılık, devletler bölgeye düzenli olarak müdahale eden küresel bir hegemonla birlikte hareket etme eğiliminde olabilmektedir (Miller, 2004, s. 239). Örneğin Orta Doğu ve Basra Körfezi'ndeki Amerikan varlığının azalması ve Biden yönetiminin dengeleme politikası benimsemesi göz önüne alındığında, Çin, ülkenin geleneksel müttefikleriyle işbirliği içinde Amerika'nın boşluğunu doldurmaya hazırlanmaktadır. Amerika'nın bölgedeki müttefikleri şu ana kadar Çin'in güvenliği sağlayamayacağına ve bu alanda Amerika'nın yerini alamayacağına inanmaktalardı. Bu yüzden Çin, güvenlik alanında kendileriyle her türlü işbirliğinden vazgeçmeyeceğini, güvenliği sağlamada dahi güvenilir bir ortak olabileceğini kanıtlamaya çalışmaktadır (Shirgholami, 2022).

Çin ve İran, yıllar içinde, Çin'in enerji ihtiyaçlarını ve İran'ın doğal kaynaklarını ve silah satışı gibi ek ekonomik bağları yansıtan kapsamlı bağlar geliştirdiler ki bu durum, Riyad'ın pek hoşuna gitmeyen bir ortaklıktır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin daimi bir üyesi olarak Çin, ABD yönetiminin Pekin'e verdiği muafiyetleri iptal etmesinden bu yana aralarındaki petrol ticaretinin kapsamı azalmış olsa da, İran'a önemli siyasi destek vermektedir. Diğer taraftan muafiyetlerin iptali ve İran'a yönelik Amerikan yaptırımlarının derinleştirilmesi, 2019-2018 yıllarında Çin'in Suudi Arabistan'dan petrol alımında çarpıcı bir artışa yol açarak, İran'dan yapılan petrol alımları pahasına Suudi Arabistan'ı Çin'in Orta Doğu'daki en büyük petrol tedarikçisi haline getirmiştir (Guzansky ve Lavi, 2020, s. 108). Bununla birlikte Çin'in İran ile 25 yıllık antlaşması ve Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 için destek sağlaması Çin'in gücünü her geçen gün Orta Doğu'da artırmaktadır. Çin ayrıca jeopolitik nüfuzunu arttırarak bölgede bir güç dengesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu makale, Çin'in Orta Doğu'daki dış politikasını iki bölgesel güce yani İran

ve Suudi Arabistan'a karşı tanımlayıcı-analitik bir yöntemi kullanarak ve jeopolitik güç dengesi bağlamında değerlendirecektir. Bu makalenin ilk bölümü, teorik çerçevede jeopolitik ve güç dengesi kavramları üzerine duracaktır. İkinci bölümde Çin'in İran ve Suudi Arabistan ilişkilerini değerlendirerek Çin'in bu bölgede nasıl bir güç dengesi oluşturduğu üzerine durulacaktır.

Kavramsal Olarak Güç ve Jeopolitik Güç Dengesi

Güç, çok yönlü ve karmaşık bir kavramdır ve bu kavramın üreteceği üç kategorinin birbiriyle yakından ilişkili olduğunu her zaman akılda tutarak, terimi üç başlık altında düşünmek mantıklıdır. İlk olarak *Güç bir niteliktir*: insanların, grupların veya devletlerin sahip olduğu veya erişebildiği, dünyaya yaymak için el altında bulundurduğu bir olgudur. İkinci olarak *Güç bir ilişkidir*: İnsanların veya grupların veya devletlerin dünyada kendi yollarını elde etmek için başkaları üzerinde etkide bulunma yeteneğidir. Son olarak bir yapının bir özelliği olarak görüldüğü bir *iktidar boyutu* ise realist bakış açısını yansıtmaktadır (Brown ve Ainley, 2005, s. 82). Genel olarak güç, "insanın diğer insanların zihinleri ve eylemleri üzerindeki kontrolü" anlamına gelir (Morgenthau, 1948, s. 13).

Diğer taraftan coğrafya da güçle ilgilidir. Çoğu zaman masum olduğu varsayılmasına rağmen, dünyanın coğrafyası doğanın bir ürünü değil, rekabet eden otoriteler arasındaki alanı organize etme, işgal etme ve yönetme gücü üzerindeki mücadele tarihlerinin bir ürünüdür (Ó Tuathail, 1996, s. 1). Jeopolitik, gücün kullanımını ve sonuçlarını incelemek için beşeri coğrafyanın bileşenlerini kullanmaktadır. Yerlerin doğasına ve dünyanın geri kalanıyla ilişkilerine itiraz etmek, farklı çıkarlar ve gruplar arasındaki bir güç mücadelesidir. Toplumun mekânsal organizasyonu, devlet egemenliğinin kuruluşu ve kapsamı (hem coğrafi hem de yargısal) devam eden bir jeopolitik süreçtir. Jeopolitik aktörlerin siyasi özlemleri ve projeleri, coğrafi ölçeklerin bir yapısı içinde kazanılır ve kaybedilir. Jeopolitik faktörlerin kaderi, aynı zamanda coğrafi ölçekler olarak da görülebilen bileşenlerinin bir fonksiyonudur (Flint, 2006, s. 26). Tam bir tanımla jeopolitik coğrafya, güç ve siyaset ve birbirleri ile birleşmesinden ortaya çıkan eylemlerin etkileşiminin bilimidir (Hafeznia, 2006, s. 27; Leylanoğlu ve Seyedi Asl, 2021, s. 110).

Güç hakkındaki fikirler, Friedrich Ratzel (1844–1904), Halford Mackinder (1861–1947) ve Isaiah Bowman (1878–1950) tarafından siyasi coğrafyanın (ve Jeopolitikte) erken gelişiminin merkezinde yer almıştır. Farklı şekillerde, üçü de siyasi gücün toprak ve coğrafi alanın işgali ve kontrolü ile yakından ilişkili olduğunu dile getirmişlerdir (Painter, 2008, s. 57).

Mackinder, “Yeni bir güç dengesi geliyor” diye belirtmiş ve “beş büyük dünya devleti, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve Amerika’dan bahsetmiştir. Bununla birlikte Mackinder, Britanya’nın önde gelen dünya gücü olarak konumunun, “yarı kıtaların kaynaklarına dayanan geniş güçlerin varlığı” şeklindeki “fiziksel coğrafyanın kalıcı gerçekleri” nedeniyle tehlikeye girdiğini öne sürmüştür (Sempa, 2002, s. 11). Mackinder’in stratejik vizyonu gerçekten küreseldi. Bu gerçek, onun etkisini hayatının sonuna kadar keskin bir şekilde sınırladı, çünkü İngiliz resmi izleyicileri, dünyayı çevreleyen bir imparatorluk sorumluluğuna rağmen, güç dengesine yönelik tehlikelere dar ve Avrupa merkezli bir şekilde odaklanmıştı (Gray, 1988, s. 10). Önceki jeopolitikcilere benzer şekilde, Nicholas J. Spykman dünyanın görkemli bir bölümünü öne çıkarmıştır: Avrasya kıtası, Afrika ve Avustralya’dan oluşan Eski Dünya ve Amerika’nın Yeni Dünyası. ABD, ikinci alana egemen olurken, geleneksel olarak güçler arasında bölünmüş olan Eski Dünya, birleşirse ABD’ye meydan okuyabilecektir. Spykman, ABD’ye meydan okumayı önlemek için Eski Dünya’da bir güç dengesi inşa etmek ve sürdürmek için aktif, izolasyoncu olmayan bir ABD dış politikası önermiştir. Spykman, Mackinder’in “iç hilal”ini takiben “Kenar Kuşak-Rimland”ı kilit jeopolitik arena olarak tanımlamıştır (Flint, 2006, s. 23). Rimland, uluslararası ilişkiler profesörü olan Nicholas Spykman tarafından savunulan bir kavramdır. Ona göre jeopolitik, bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi faktörler açısından planlanmasıdır. Spykman’a göre, Avrupa ve Doğu Asya’daki güç dengesi, yalnızca ABD anavatanının güvenliği ve emniyeti ile değil, aynı zamanda dünyadaki genel güç konumuyla da ilgilidir (Wu, 2018, s. 98).

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, 1970’lerin sonlarında jeopolitiği, (süper güçler arasında) bir güç dengesi ihtiyacına dikkat çeken bir yaklaşım olarak tanımladı (Tuomi, 1998, s. 5). Güç dengesi düşüncesiyle birleştirmek mümkün olan bu jeopolitik akıl yürütme biçimi, özellikle realist uluslararası ilişkiler bilimi geleneğinde öne çıkmıştır. Saul Cohen’in dünyayı jeopolitik ve geo-stratejik bölgelere ayırma girişimi, yeni siyasi coğrafyanın bir göstergesidir. Çalışmalarında kullandığı iki önemli kavram bulunmaktadır: “Jeopolitik Denklem” ve “Jeopolitik Bölgeler” kavramlarıdır. Jeopolitik denklem Spykman tarafından da kullanılan ve Cohen tarafından geliştirilen ülkeler veya bloklar arasındaki güç dengesini gösteren bir terimdir. Soğuk Savaş sırasında, klasik jeopolitiğin mirası, stratejik çalışmaların çeşitli dallarında da kendini göstermiştir. Colin Gray’in Süper Gücün Jeopolitiği (The Geopolitics of Super Power) kitabı (1988) bu bağlamda örnek teşkil etmektedir. Gray büyük oranda Mackinder’in orijinal kavramsal aygıtından yararlanmıştır (Moisio, 2015, s. 222).

Güç dengesi öte yandan genellikle silah yeteneklerine veya muhtemelen insan gücü yeteneklerine atıfta bulunur. Potansiyel bir rakibi caydırma yeteneği anlamına gelir. Avrupa'daki savaşlar, tipik olarak, bir güç dengesinin yokluğu, toprak ve mal edinme arzusu ve başka bir ulusun zararına ulusal gücü arttırmanın faydalı olacağı inancı tarafından yönlendirilmiştir (Malmgren, 2015, s. 21). Güç dengesi teorisi, devletlerin bağımsız varlıklar olarak hayatta kalmaya çalıştıkları fikrine dayanır. Sonuç olarak, güç rekabeti uluslararası politikada doğal bir duruma haline gelmektedir. Ancak tek bir devlet veya devletler koalisyonu üstünlük kazanırsa, sonunda iradesini diğerlerine empoze etmeye çalışacaktır. Görece daha zayıf devletler güvenliklerini kaybedebilir ve nadiren de olsa varlıkları sona erebilir. Dolayısıyla, tahakküm ve muhtemelen ortadan kaldırma ihtimaliyle karşı karşıya kalan zayıf aktörler, *“onları tehdit eden güçlü taraf olduğu için”* dengeleyici koalisyonlar oluşturmak için bir araya gelirler (Paul, 2004, s. 4). Waltz göre, güç dengesi siyaseti, iki ve yalnızca iki koşulun karşılandığı her yerde geçerlidir: düzenin anarşik olması ve içinde hayatta kalmak isteyen birimlerce doldurulması (Waltz, 1979, s. 121).

Aharon Klieman (2015, s. 12) göre geleneksel Güç Dengesi yapısında altı iyileştirme gereklidir ve dikkate alınması gereken altı şartı şöyle sıralamaktadır:

- Dengelerden ziyade dengelemeye;
- Dengeleri ölçmek yerine dengeleme mekanizmalarına;
- Herhangi bir sayıda bölgesel ve yerel dengeye (yalnızca sistemik veya küresel dengeye değil);
- Sözde *“büyük”* güçler yerine daha küçük ikinci ve üçüncü kademe dengeleyicilere;
- Yukarıdan dayatılan yukarıdan aşağıya dengeleme direktiflerinden ziyade merkezi olmayan aşağıdan yukarıya dengelemeye;
- Uluslar içinde dengelemeye ve birbiriyle ilişkili iç-dış bağlantıları dengelemeye dayanmalıdır.

Jeopolitikteki denge kalıpları, bölgesel veya kıtasal yerleşimlerine göre görselleştirilir; örneğin, müttefiklerin temel konumlarda rakipler tarafından ayrılmış bir dama tahtası konfigürasyonu gibi, bunların güçle doğrudan bağlantısı çok azdır. Phil Kelly, bu jeopolitik yapılar hakkında antik Yunan Peloponnesos savaşında ve çağdaş Güney

Amerika diplomasisinde detaylı ele almıştır. Bu noktada, devletlerin bölgesel olaylara ve politikalara etki edebilecek düzenlemelerini ve yine göreceli güçlerini değil, göreceli konumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Kelly'ye göre Avrasya kıtasının doğu ve batı uçlarında yer alan, ABD'nin her iki kenarda da açık deniz dengeleyicisi olduğu kuşatıcı dengelerin konfigürasyonu, benzer şekilde, güç vurgulandığında gerçekçilik veya konum dikkate alındığında jeopolitik olarak etiketlenilebilecektir (Kelly, 2016, s. 3). Jeopolitik alan içinde güç dengesi, bir ülkenin ve ittifakın ulusal çıkarlarına ve güvenliğine katkıda bulunacak karşıt konumlara karşı dengeli olan önemli yerleşimlerle ilgilidir (Ibid, s. 101).

Çin'in Orta Doğu Politikası

Büyük güçler, bölgesel siyasette jandarma, koruyucu, garantör, hakem, komisyoncu, uygulayıcı ve maddi destek sağlayıcı rollerini oynayabilmektedirler. Bölgesel güç dengesi özerk değildir, ancak büyük ölçüde uluslararası sistemdeki büyük güçlerin sayısına ve büyük güçlerin dâhil olduğu bölgesel katılımın türüne bağlıdır (Miller, 2004, s. 239).

Orta Doğu'daki Çin'in diplomatik kazanımları, başlangıçta adım adım ilerlemiş ve ardından iki diplomatik normalleşme dalgası halinde devam etmiştir. 1956'da Mısır ve Suriye, bölgede Çin ile diplomatik ilişkiler kuran ilk ülkeler olmuştur. Ancak asıl atılım 1970'lerde, Çin'in Birleşmiş Milletlere kabulünün ve Pekin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Taipei'nin elindeki koltuğunu devralmasının ardından gerçekleşmiştir. İran, Kuveyt ve Lübnan, 1971'de Çin Cumhuriyeti'nden (Tayvan) Çin Halk Cumhuriyeti'ne, ardından Ürdün (1977) ve Libya ve Umman (1978) tarafından tanınmaya geçmişlerdir. 1980'lerin ortaları ile 1990'ların başları arasında Orta Doğu'da ikinci bir diplomatik başarı dalgası yaşanmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri 1984'te Çin ile ilişkilerini normalleştirdi, ardından 1988'de Katar, 1989'da Bahreyn, 1990'da Suudi Arabistan ve 1992'de İsrail izlemiştir (Scobell ve Nader, 2016, s. 4).

Diğer taraftan 2000lerin başında Çinli politikacılar, dış politikalarının en üstüne iki temel hedefe ulaşmayı koymuştur: "*güvenlik*" ve "*enerji*". Enerjiyle ilgili olarak, Çinliler dünyanın farklı bölgelerindeki enerji kaynaklarının keşfine ve çıkarılmasına yatırım yapmak için yoğun çaba sarf etmişlerdir; ancak Çinlilerin petrol kaynaklarını çeşitlendirme çabalarına rağmen, Basra Körfezi hala Çin'in en önemli enerji tedarikçisi olarak görülmektedir. Enerji tartışmasında Çinliler, Basra Körfezi bölgesinde İran ve Suudi Arabistan'a odaklanmıştır ve bu iki ülke Çin'in bölgedeki "*petrol diplomasisinin*" temelleri olarak kabul edilmektedirler. Çinlilerin 21. yüzyılda bir diğer endişesi de güvenlik olmuştur. Çin'in

Basra Körfezi'ndeki güvenlik kaygısı "*toprak güvenliği*" değil, "*enerji güvenliğidir*"; Bu nedenle Çinliler, gemilerinin ve petrol yüklerinin güvenliğini sağlamak için Basra Körfezi'nde askeri bir varlığa sahip olmak istemektedir (Mottaghi, 2013, s. 135).

Öte yandan bölge, enerji açısından zengin bir bölge olarak Kuşak-Yol Girişimi'nin inşasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca, Kuşak-Yol Girişimi çerçevesinde güvenlik koordinasyonu, ekonomik işbirliği ve kültürel alışverişlerde yer almaktadır. Bu nedenle Çin hükümetinin Kuşak-Yol Girişimi inşası sırasında Orta Doğu'ya önem vermesinin birçok nedenleri bulunmaktadır. Orta Doğu, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi'nin coğrafi merkezinde yer almaktadır. Körfez Ülkeleri, Orta Doğu'daki en etkili ülkeler oldukları için bölgenin çekirdeği olarak adlandırılabilir. Avantajlı konumu, önemli doğal kaynakları ve büyük sanayileşme potansiyeli, Körfez bölgesini Kuşak-Yol Girişimi'nin uygulanması için stratejik öneme sahip kılmaktadır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Haziran 2014'te Çin-Arap Ülkeleri İşbirliği Forumunun 6. Bakanlar Konferansı'nda söylediği gibi, bölge ülkeleri "*Kuşak-Yol Girişimini beraber inşa etmede doğal işbirliği ortaklarıdır*" (Chaziza, 2019, s. 2). Orta Doğu'da güvenlik ayrıca Kuşak-Yol Girişimi için kritik öneme sahiptir. İlk olarak, Orta Doğu stratejik olarak kara ve deniz yollarının kesişim noktasında yer almakta ve dolayısıyla Kuşak-Yol Girişimi ile bütünleşmektedir. İkinci olarak, Orta Doğu dünyanın en büyük kanıtlanmış konvansiyonel petrol rezervlerine sahiptir ve Çin'in petrol arzının önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Üçüncü olarak ise, güçlü enerji bağları üzerine inşa edilen Orta Doğu, Çin için önemli bir ticaret ortağı ve Çin yatırımları için hızla büyüyen bir hedef haline gelmiştir. Çin ile Orta Doğu (Kuzey Afrika dâhil) arasındaki toplam ticaret hacmi 1992'de 3 milyar dolardan 2015'te 245 milyar dolara yükselmiştir (Yang, 2018, ss. 284-285). James Chen göre Çin'in Orta Doğu'daki faaliyetleri aşağıdaki önceliklere işaret etmektedir (Chen, 2011, s. 6):

- Enerji kaynaklarına erişimin güvence altına alınması;
- Çin'in mal ve emek ihracatı için gelişen pazarlar;
- Ayrılıkçı hareketlere yönelik terör desteğiyle mücadele;
- Tayvan'a karşı Ortadoğu hükümetlerinden diplomatik destek alınması.

Xi Jinping ayrıca Arap Devletleri Ligi'ne söylediği gibi: "*Çin, barışçıl kalkınma, bağımsız bir barış dış politikası ve kazan-kazan ilkesinde dışa açılma stratejisi izliyor. Önceliklerimizden biri, küresel yönetişimde aktif rol almak,*

karşılıklı yarar sağlayan işbirliğini sürdürmek, uluslararası sorumluluklar ve yükümlülükler üstlenmek, diğer ülkelerle çıkarların yakınlaşmasını genişletmek ve insanlık için ortak bir gelecek topluluğu oluşturmaktır." Bu vizyonun rehberliğinde Çin, şu anda Orta Doğu yönetiminde aktif ve çok yönlü bir katılımcıdır. Realist ve ileriye dönük bir yaklaşım benimseyen Çin, Orta Doğu sorunlarının stratejik ve sistematik olarak ele alınması ve uzun vadeli sonuçların göz önünde tutulması gerektiğinde ısrar etmektedir (Ding ve Cheng, 2017, s. 8). Çin açısından bakıldığında, Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerin sadece ekonomik nedenlerle değil, aynı zamanda jeopolitik ve siyasi nedenlerle de derinleştirilmesi önemlidir, çünkü böylelikle Çin hükümetinin bölgedeki etkisi artarken Amerikan etkisi azaltılabilecektir. Çin bölgedeki nüfuzu artarsa, Orta Doğu ülkelerinin ABD ile işbirliği yapma olasılığının azalacağını ve bu durumda ABD'nin tek taraflı hareket etme kabiliyetini sınırlayacağını hesaplamaktadır. Bu hesaplama, Çin'in Orta Doğu'daki dış politikasının başlangıçta ABD etkisini geri püskürtmekle ilgili olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum henüz ABD etkisini, örneğin askeri bir ittifak veya blok oluşumu gibi zor yollarla dengelemekle ilgili değildir (Karaoğlu, 2022, s. 13). Bununla birlikte, Çin küresel ve bölgesel anlamda ne kadar güçlenirse ve kendisini bir dünya gücü olarak konumlandırmaya ne kadar çok çalışırsa, Çin'in dış politikasının bir parçası o kadar askeri bir denge oluşturacaktır. Çin'in Orta Doğu'daki dengeleme politikası, örneğin Suudi Arabistan gibi devletlerle daha yakın askeri ilişkiler veya Çin'in İran, Suudi Arabistan veya Suriye'ye silah satışı gibi giderek daha askeri unsurlar içermektedir. Örneğin 2016'dan 2020'ye kadar Çin, 2011-2015 dönemine kıyasla Suudi Arabistan'a silah transferini yüzde 386 ve BAE'ye yüzde 169 artırmıştır (Stanzel, 2022, s. 12).

Büyük güçler, kapasiteleri sebebiyle ve bölgesel aktörlerin daha güçlü müttefiklere bağımlılığı nedeniyle bölgesel güç dengesini etkileme yeteneğine sahiptir. Örneğin Çin'in Orta Doğu'daki artan varlığı bu bağlamda değerlendirilmektedir. Bölgesel aktörler veya büyük güçler güç dengesini değiştirmeye çalıştığında, bu durumda diğer aktörlerin bölgesel ve uluslararası ittifaklar çerçevesinde işbirliği yapmasına zemin hazırlanmaktadır. Bu çerçevede İran, Suudi Arabistan, BAE, Türkiye, İsrail ve Katar devletleri ABD, Çin ve Rusya gibi güçlerden işbirliği ve yatırım çekmeye çalışmaktadır. Çin, Orta Doğu bölgesindeki güçler arasında bir denge oluşturmaktan da yararlanmaktadır ve aslında Çin'in Orta Doğu'daki bölgesel politikasının temeli, bu bölgenin karşıt ikilikleri arasındaki bölgesel güç dengesi ilkesine dayanmaktadır. Çin, Orta Doğu'da güç dengeleme politikasını uygulayarak İran, Suudi Arabistan, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar dâhil olmak üzere

kendi çıkarı doğrultusunda hamleler yaparken diğer güçlerle rekabetinde Orta Doğu'da daha iyi bir konum elde etmek için bu bölge ülkeleriyle ittifak ve işbirliği yollarına başvurmaktadır (Arkhevani Pirsalami ve Mirahmadi, 2019, s. 144).

Çin ve Suudi Arabistan İlişkileri

Çin ve Suudi Arabistan, 1990'da diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. Çin-Suudi Arabistan ilişkileri, Ekim 1999'da, dönemin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesinin ardından yeni boyut kazanmıştır. Bu, Çinli bir Devlet Başkanının Suudi Krallığına yaptığı ilk devlet ziyaret olması açısından önemlidir. Jiang ziyareti sırasında Kral Fahd bin Abdul-Aziz ve Veliaht Prens Abdallah Bin Abdul-Aziz ile bir araya gelmiştir. Toplantı, *"karşılıklı anlayışı geliştirmek, ortak zemini genişletmek, dostluğu derinleştirmek ve işbirliğini teşvik etmek"* için bir anlaşmanın imzalanmasıyla sona ermiştir (Houlden ve Zaamout, 2019). İki ülke arasındaki ilişkilerin seviyesinin artmasıyla beraber Çin hızla Suudi petrol ihracatının önemli bir tüketicisi haline gelmiş ve Suudi Arabistan sürekli olarak Çin'e diğer tüm ülkelerden daha fazla enerji sağlamıştır. Ticaret hacim büyüdükçe, Suudilerin Pekin ile üst düzey diyalog geliştirme konusundaki ilgisi de artmıştır. Çin'in Suudi Arabistan için önemini bir yansıması olarak, Kral Abdullah'ın 2005'te tahta çıktıktan sonra yaptığı ilk yurtdışı gezisini Çin'i ziyaretiyle gerçekleştirmiş ve bu ziyaret Riyad'ın sadece Batıya değil Doğuya da baktığının bir göstergesi olmuştur. Abdullah, Ocak 2006'daki ziyareti sırasında enerji işbirliği konusunda birkaç büyük anlaşma imzalamış ve başkan Hu Jintao, Nisan 2006'da Riyad'a karşılıklı bir ziyarette bulunmuştur (Riedel, 2020).

Suudi Arabistan son yıllarda Çin ile siyasi ve ticari ilişkiler geliştirmeye devam etmiştir. İki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla 2016 yılında Xi Jinping'in Suudi Arabistan ziyaretiyle eş zamanlı olarak ilişkilerin düzeyinin artırılması ve *"kapsamlı stratejik ortaklık"* hedeflerinin belirlenmesi yönünde bir eylem planı kabul edildiği açıklanmıştır. Ardından iki ülke başkanları, işbirliğine yön vermek üzere *"Çin-Suudi Arabistan Üst Düzey Ortak Komitesi"*ni kurmuşlardır. Bu komite halen düzenli olarak toplantılar yapmaktadır. İlk toplantı, Veliaht Prens Muhammed bin Salman'ın Ağustos 2016'da G20 toplantısı için Çin'i ziyareti ile başlamış ve iki ülke arasında enerji, madencilik, konut geliştirme, kültürel işbirliği ile bilimsel ve teknolojik işbirliği alanlarında 15 muhtıra imzalanmıştır (Zolfaghari ve Emami, 2022, s. 47). Kapsamlı ve stratejik bir işbirliği belgesi imzalandıktan sonra, iki ülke arasında çeşitli anlaşmalar da imzalanmıştır. Belgenin imzalanmasından

bir yıldan kısa bir süre sonra, iki taraf Aramco'ya yatırım yapmak için 20 milyar dolarlık bir sözleşme imzalamıştır. O yılın Mart ayında petrol rafinajı, petrokimya ve elektronik gibi sektörlerde ticari işlemler için 65 milyar dolarlık bir anlaşma imzalanmıştır (Soltanzade, 2021). Ağustos 2017'de, Çin'in başkan yardımcısı olan Zhang Gaoli, Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiş ve Suudi Veliyaht Prensi ile birlikte Çin-Suudi üst düzey ortak komisyonunun ikinci toplantısını gerçekleştirmişlerdir ve enerji, posta hizmetleri, iletişim ve medya gibi konularında da anlaşmalar imzalamışlardır. 2030 Vizyonu tarafından sıralanan iddialı hedefleri gerçekleştirmek için Suudi hükümeti, ülkenin ekonomik çeşitliliğini hızlandırmak için Çin'in imalat ve turizm gibi petrol dışı sektörlerdeki yatırımlarını özellikle memnuniyetle karşılamaktadır (Chen, Shu ve Wen, 2018, s. 371). Şubat 2019'da Muhammed bin Salman'ın Çin ziyareti sırasında iki ülke Çinli şirketler ile 35 anlaşma ve dört lisans imzalamıştır. Bu sözleşmelerin toplam değeri yaklaşık 28 milyar dolar civarındadır.

Çinli inşaat şirketleri, Mekke'deki "Green Dragon" metro demiryolu hattı da dahil olmak üzere Suudi Arabistan'da altyapı inşa etmeye başlamıştır. Çinli telekomünikasyon şirketi Huawei, interneti uzak bölgelere taşımak için bulut tesisleri inşa ederek Suudi Arabistan'da da yoğun bir şekilde yer almaktadır (Freidin, 2022).

Çin'in Suudi Arabistan ile ilişkisi Çin'in Orta Doğu'da en büyük ticaret ortağı ve ham petrol ithalatının kaynağı olması açısından dikkat çekmektedir. İşbirliği, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi ile Krallığın Suudi Vizyon 2030'u arasında eşzamanlılık yaratmak için ikili ve bölgesel koordinasyon mekanizmaları tarafından desteklenmiştir (Figueroa, 2022).

Petrolün yanı sıra Çin ve Suudi Arabistan yenilenebilir enerji alanında da işbirliği yapmaktadır. Mayıs 2020, Çin'in İpek Yolu Fonu, Suudi Arabistan'ın ACWA Power Yenilenebilir Enerji Holding Ltd.'nin yenilenebilir enerji platformundaki yüzde 49 hissesinin satın alımını tamamlamıştır. Bu, ACWA Power ile İpek Yolu Fonu arasındaki üçüncü işbirliğidir. Bundan önce, iki taraf, elektrik üretmek için temiz kömür teknolojisini kullanan Hassyan elektrik santrali kompleksi ve kompleksin dördüncü aşamasındaki güneş enerjisi projesi de dâhil olmak üzere BAE'deki iki projeye yapılan yatırıma ortaklaşa katılmışlardır (Yurong, 2020).

Son beş yılda, hem Suudi Arabistan'dan hem de Çin'den gelen genç delegasyonlar eğitim işbirliği bağlamında birçok kez ülkelere ziyaretler yapmıştır. Bunun da ötesinde turizm alanında, Krallık Çin ile ilişkileri geliştirmek istemektedir. Siyasi alanda güvenlik ve savunma bakımından Çin ve Suudi Arabistan, aşırılıkla ve terörizm ile mücadele etmeye kararlı

olduğu belirtilmektedir. Terörle mücadele alanında, her iki ÷lke de terörle mücadele ve terörün kökeninin ortadan kaldırılması konusunda ortak bir anlayışa sahip olduğu ifade edilmektedir. İki ÷lke, Kuşak-Yol Girişimi rotaları boyunca güvenliği sağlamak için güvenilir ve sorumlu ortak oldukları açıklanmıştır (Alqahtani, 2020, s. 5).

Ayrıca jeopolitik açıdan, Suudi Arabistan'ın Kuşak-Yol Girişimi için üç benzersiz özellik barındırmaktadır: önemli bir jeo-stratejik konum, enerji bakımından süper gücü ve küresel İslam'daki yeri. Coğrafi olarak, Suudi Arabistan, Kuşak-Yol Girişimi'nin deniz ve kara bağlantısı hedeflerinden yararlanmak için iyi bir konumdadır. Arap Yarımadası'nın yaklaşık %80'ini kaplayan geniş sınırları olan bir devlettir ve hem Basra Körfezi hem de Kızıldeniz'e kıyı erişimi olan tek ÷lkedir. Suudi Arabistan, küresel enerji piyasalarında Hürmüz Boğazı ve Bab'ül Mendeb potansiyel dar boğaz noktaları ile erişimin sınırlı veya kapalı olması durumunda yarımada boyunca olası bir alternatif geçiş rotası sunmaktadır. Coğrafi önemi, Orta Doğu'daki merkezi konumu, en çok Arap dünyasındaki sekiz devletle sınırlarını paylaşması, Suudi Arabistan'ı birçok bölgesel meselenin merkezine yerleştirmesi ve onu diplomatik olarak etkileşimde bulunulması gereken önemli bir aktör haline getirmesiyle birleşmektedir (Fulton, 2020, s. 369).

Çin ve Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu

Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu, Kuşak-Yol Girişimi'nin kalbinde yer alan bağlantı ve ekonomik entegrasyona öncelik vermektedir. Suudi Arabistan hükümeti, Çinli şirketlerin Suudi Arabistan pazarlarına girmeleri için oldukça avantajlı olan daha elverişli bir yatırım ortamı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu, Çin hükümetinin Kuşak-Yol Girişimi'nin popüleritesini daha da artırmakta ve Suudi Arabistan'ı, Kuşak-Yol Girişimi'nin güçlü bir destekçisi haline getirmektedir. Öte yandan, krallık, hızlı modernleşme ve kentleşmenin ardından inşaat ve teknoloji altyapısına çok ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, mevcut durumda, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi Suudi Arabistan'ın altyapı inşaatı, enerji işbirliği, teknoloji ve finans, kültür alışverişi, güvenlik ve savunma açısından Suudi Vizyon 2030'u gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır (Alqahtani, 2020, s. 4).

Çin'in Kuşak-Yol Girişimi'nin ve Suudi Vizyonu 2030'un doğal sinerjileri uyuşmaktadır. Kuşak-Yol Girişimi'nin stratejik hedefi, altyapı ve lojistik bağlantıları geliştirmek ve ticaret ve yatırım faaliyetlerini teşvik etmektir. Suudi Vizyonu 2030, petrole dayanmayan, çeşitlendirilmiş bir ekonomi inşa etmeyi hedeflemektedir. Kuşak-Yol Girişimi'nin Suudi Arabistan'da uygulanması, iyileştirilmiş altyapı ve yeni endüstriyel

gelişme gereksinimlerine katkıda bulunabilme ihtimali bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar, Krallığın Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan küresel bir merkez olarak rekabetçi hale gelmesi için çok önemlidir. Suudi Vizyonu 2030'un uygulanması, Çin'in ticaret ve yatırım faaliyetlerini geliştirmesi ve yerel endüstriyel ekonomisini yükseltmesi için muazzam fırsatlar sunmaktadır (Chen, 2021, s. 7).

Çinli enerji şirketleri, Körfez'deki Kuşak-Yol Girişimi'nin enerji potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için gerekli olan ulaşım ve diğer fiziksel altyapıyı geliştirmekle de sorumlu olmak istemektedir. 2016 yılında Sinopec, Yanbu Aramco Sinopec Rafineri Şirketi (YASREF) rafinerisini başlatmak için Aramco ile işbirliği başlatmıştır. 2012 yılında 10 milyar dolarlık fonla masaya yatırılan proje, Çin'in Suudi Arabistan'daki en büyük yatırımı ve Sinopec tarafından inşa edilen ilk deniz aşırı rafineri olma özelliğini taşımaktadır. Kral Salman'ın 2017 yılının başlarında Pekin'e yaptığı ziyaret sırasında, China North Industries Group Corp (Norinco), Aramco ile kuzeydoğu Çin'de rafineri ve kimya tesislerinin inşası konusunda bir anlaşma imzalamıştır. 300.000 varil/gün kapasiteli bir rafineri ve yıllık bir milyon ton kapasiteli bir etilen kompleksini içeren plan, tahmini 10.09 milyar \$ maliyetle geliştirilecektir (Zulfikar Rakhmat, 2019). Girişim ayrıca, korunan arazi yüzdesini, ülke başına yüzde 17 olan küresel hedefi aşarak yüzde 30'un üzerine çıkarmak için çalışmaktadır. 2030 yılına kadar Krallığın elektrik üretiminin yüzde 50'sini sağlayacak yenilenebilir enerji projeleri aracılığıyla karbon emisyonlarını küresel katkıların yüzde 4'ünden fazla azaltacaktır. Bu iki girişim, Krallığın son yıllarda desteklediği mevcut çevresel çabaları desteklemektedir. Çünkü ülke içinde çölleşme, düşük yağış ve toz fırtınaları gibi zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir (Arab News, Saudi Arabia's crown prince and China's president discuss climate change). Bu projelerin gerçekleşmesi için Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, ikili dostluk ve stratejik ilişkiler için yeni bir ufuk görüşmek üzere 2019'da Pekin'de Suudi Arabistan'ın veliaht prensi Muhammed bin Salman ile bir araya gelmiş ve iki tarafı kalkınma stratejilerinin sinerjisini güçlendirmeye ve birbirlerinin çıkarlarının entegrasyonunu güçlendirmeye çağrıda bulunarak şöyle söylemiştir (The safety4sea, China, Saudi Arabia to bolster cooperation through Belt and Road): "İki ülke, Kuşak ve Yol Girişimi ile Suudi Vizyonu 2030'u birbirine bağlamaya yönelik bir uygulama planının imzalanmasını hızlandırmalıdır".

Ayrıca Çin Büyükelçisi Chen Weiqing, ülkesinin Kuşak-Yol Girişiminin Suudi Vizyonu 2030 reform planıyla tutarlı olduğunu söylemiş ve iki ülke arasındaki iletişime övgüde bulunmuş ve şöyle devam etmiştir:

“Medeniyetler arası diyalog yoluyla bölgede ve tüm dünyada güvenlik ve istikrarı desteklemek için iki ülkede işbirliği yaparak insanlığın bütünleşik özlemi için çalışıyoruz”. Chen, “Suudi Arabistan’ın son birkaç yılda ekonomik ve sosyal reformlar uygulamasını ve hedeflerine ulaşma yolunda önemli ilerleme kaydettiğini de açıklamıştır (Arab News, China’s Belt and Road Initiative consistent with Saudi Vision 2030 reform plan, says Chinese envoy).

Tablo 1

Kuşak-Yol Girişimive Suudi Vizyonu 2030’un Entegrasyonunu Değerlendirmek İçin Kullanılan Temel Göstergeler

	Anahtar göstergeler	Kuşak-Yol Girişimi ve Vizyon 2030
1	Siyasi işbirliği	• Devlet ziyaretleri ve ortak açıklamalar. • İşbirliği sürecini yönlendirmek için tasarlanmış resmi anlaşmalar. • Üst düzey bölgesel veya hükümetler arası forumlar. • Uygulamada işbirliğini geliştirmeye yönelik mekanizmalar. • İşbirliğinin sonuçlarını yönetmek için gayri resmi önlemler.
2	Ticaret entegrasyonu	• Ticaret akışlarının karşılıklı bağımlılığı. • İhracatın karşılıklı bağımlılığı. • Ticaret hacimleri. • İthalat ve ihracat yapıları. • Ticaret anlaşmaları.
3	Doğrudan yabancı yatırım entegrasyonu	• İki yönlü DYY akışlarının karşılıklı bağımlılığı. • İçeride doğru DYY akışlarının karşılıklı bağımlılığı. • İçeride doğru DYY akışlarının evrimi.
4	Finansal entegrasyon	• Bilgi alışverişini ve finansman işbirliğini kolaylaştıracak düzenlemeler. • Altyapı finansmanı. • Para birimi işbirliği

5	İnsandan insana değişim	• İşçi göçü.• Eğitim ve öğretim değişimi.• Kültür ve turizm gelişimi.

Kaynak: Chen ve Han, 2019, s. 7.

Çin ve İran İlişkileri

İki ülkenin çağdaş zamanlardaki ilişkileri 1971'de kurulmuş ve bu yıllarda Çin, İran'dan enerji ve füze teknolojisi ithal etmiştir. 1980'lere kadar özel bir gelişme göstermeyen ikili ilişkiler yeni bir döneme girmiştir. İran'daki İslam Devrimi, Çin'deki radikal bir gelişmeyle aynı zamana denk gelmiştir. Bu tesadüf üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya girmiştir (Dolatabadi ve Zarei, 2018, s. 61). 1979 devrimi, Çin-İran ilişkilerinde köklü bir değişim yaratmıştır. Şah'ın yerini devrimci ve Amerikan karşıtı bir Şii teokrasinin alması, İran'ı Batı kampından uzaklaştırmış; Tahran'ın dış politikası Orta Doğu'yu Amerika'dan "özgürleştirmeye" odaklanmıştır (Karaoğlu, 2021, s. 65). Ancak Tahran, Moskova'ya ve onun İran'daki ve bölgedeki komünist vekillerine karşı da temkinli olmuştur. Çin, hem Washington hem de Moskova ile rekabet eden bağımsız, devrimci ve gelişmekte olan bir güçtü ve bu nedenle İran için daha çekici bir ortak olmuştur. Komünist Çin ile İslam Cumhuriyeti arasındaki bağlar başlangıçta olumlu ilerlememiştir. İran'ın Irak'la savaşı (1980-1988), Çin-İran işbirliğini yönlendiren en önemli faktörlerden birisi olmuştur (Scobell ve Nader, 2016, s. 53).

Temsilciler Meclisi dönemin Parlamento Başkanı Haşimi Rafsancani'nin Temmuz 1985'te Çin'e ziyareti, ilişkilerinde yeni bir askeri işbirliği dönemi başlatmıştır. Rafsancani anılarında Çinli yetkililerle yaptığı görüşmelerin ana konusunun silah alımı olduğunu belirtmiştir (Dolatabadi ve Zarei, 2018, s. 62).

1992'den itibaren, Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Jiang Zemin, Çin ekonomisinin büyüme hızlanması dönemine başkanlık etmiştir. Çin ekonomisi canlanırken Çin, 1993'te net petrol ihracatçısı olmaktan çıkıp net ithalatçı konumuna geçmiş ve bu, İran'ın Çin için önemini büyük ölçüde artırmıştır. Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri, İran ve Irak'a karşı "ikili çevreleme" politikası izlemiştir. İran'ın artan izolasyonu ve Çin'in artan enerji ihtiyacı ve daha güçlü uluslararası ortaklıklar iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır (Harold ve Nader, 2012, s. 4). Pekin-Tahran ilişkileri genişlemekte ve özellikle ekonomik işbirliği her geçen gün artmaktadır. 2000'den 2007 yılına kadar İran ile Çin arasındaki ticaret

hacmi dokuz kattan fazla artmıştır. Bu süreçte Çin, İran'ın en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Çin'in İran'a en büyük ihracatı, makine ve elektronik teçhizat ve bazı silah teçhizatı olmuştur. İran'ın Çin'e ihracatının çoğu petrol, gaz ve petrokimya ürünleridir. Görünüşe göre İran ile ticari ilişkilerin önemi büyük ölçüde İran'ın enerji kaynaklarının avantajlarına dayanmaktadır (Rashid ve Basiri, 2015, s. 74).

Çin, 2008 yılında bir önceki yıla göre %13,9 artışla 204 milyon ton ham petrol ithal etmiştir, Bu durum Çin'e 89.26 milyar dolara mal olmuştur. İran, Suudi Arabistan ve Angola'dan sonra Çin'e üçüncü en büyük petrol ihracatçısı olmuştur ve Çin'in toplam yıllık petrol tüketiminin yaklaşık %15'ini Çin'e sağlamıştır. Çin'in İran'dan petrol ithalatı 23.15 milyon ton olarak gerçekleşmiş ve yıllık %8,6 artış göstermiştir (Liu ve Wu, 2010, s. 46). Yaptırımlara paralel olarak Çin, İran'dan petrol ithalatını azaltmıştır. Çin'in İran petrol ithalatı, 2011'deki günlük 555.000 varilden 2013'ün ilk çeyreğinde 402.000'e düşmüştür. Çin, ABD'yi ek miktarlarda İran petrolü satın almasına izin veren yaptırımlardan feragat etmesi için defalarca zorlamıştır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), İran'ın 2014 yılına kadar ihracatı günde 1,32 milyon varile çıkardığını bildirmiştir. İran'dan artan petrol alımları, Çin'in katlanarak büyüyen Orta Doğu petrolüne bağımlılığını göstermektedir (Dorsey, 2016, s. 7). İran ile enerji ilişkisinin Çin'e iki temel faydası bulunmaktadır. Birincisi ekonomik olmasıdır. İran'ın Çin'in petrol ithalatındaki payı, son on yılda nispeten sabit kalmış, yüzde 9 ila 14 arasında değişmektedir. İran'ın Çin'e sağladığı diğer bir avantaj, ABD etkisine karşı stratejik bir hamle olmasıdır. Yani, Amerika Birleşik Devletleri ile Çin arasında olası bir sıcak çatışma olması durumunda, Çin'in ABD'nin müdahale edemeyeceği enerji ilişkilerine sahip olması gerektiği hesaplanmaktadır (Alterman, 2013, s. 5).

Resmi verilere göre 2016'nun ilk yarısında İran'ın Çin'den ithalatı 7,4 milyar dolar olmuştur. Ayrıca ikili ticaret, 2017 yılının ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre 18 milyar dolara ulaşmış; İran-Çin Ticaret Odası Gümrük Örgütü'ne göre, Çin'in İran'a ihracatı bu dönemde yıllık %23 artarak 7,2 milyar dolardan 8,8 milyar dolara çıkmıştır. İran'ın Çin'e ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 40 artarak 6,5 milyar dolardan 9,2 milyar dolara çıkmıştır. Petrol, İran'ın Çin'e ihraç ettiği en önemli emtia olmuştur (Jiangbo ve Zezhuang, 2020, s. 151). Xi Jinping (2016) ziyareti sırasında, çeşitli alanlarda genişleyen Çin-İran ilişkilerinin ana hatlarını çizmiştir (Wuthnow, 2016, s. 3):

- Gelişmiş Ekonomik İlişkiler: Xi Jinping, Çin'in "Kuşak-Yol Girişimi" çerçevesinde izlenecek olan enerji, altyapı geliştirme ve finans

alanlarında artan işbirliği beklentilerinin altını çizmiştir. İki devlet ayrıca AIIB (Asian Infrastructure Investment Bank) içinde daha güçlü bir işbirliği keşfetme sözü vermiştir.

- Gelişmiş Siyasi İlişkiler: İki ülke arasında "karşılıklı stratejik güveni" derinleştirmek için yıllık bir dışişleri bakanı toplantısı yapılmıştır. Çin ayrıca, İran'ın Orta Asya'da toplu güvenliği artırmaya odaklanan Şanghay İşbirliği Örgütü'ne tam üyelik hedefine verdiği desteği dile getirmiştir
- Gelişmiş Kültürel İlişkiler: İran'ın Çin'de üç yeni turizm ofisi açmasıyla sembolize edilen iki ülke arasında daha fazla turizm teşvik edilmiştir.

Şubat 2019'da Xi Jinping, İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, petrol bakanı ve Parlamento Başkanı Ali Laricani'nin de aralarında bulunduğu bir İran heyetini ağırlamıştır. Xi Jinping, Laricani ile iki ülke arasındaki kalıcı dostluk hakkında konuşmuş ve Pekin'in kapsamlı stratejik ortaklıklarını geliştirme konusundaki kararlılığının küresel ve bölgesel arenalardaki değişikliklere rağmen değişmediğini söylemiştir. Mayıs 2019'da Zarif ile Pekin'de yapılan bir toplantıda Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Dışişleri Bakanı Wang Yi, Çin'in "İran tarafını meşru haklarını ve çıkarlarını korumak için desteklediğini" söylemiştir. Ağustos 2019'da Zarif, Çinli meslektaşına İran'da 400 milyar dolarlık Çin yatırımını içeren 25 yıllık bir anlaşma yoluyla Çin-İran kapsamlı stratejik ortaklığını güncelleyecek bir yol haritası sunmuştur. Ayrıca Son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti, ticaret, enerji ve üretim kapasitesi gibi alanlarda işbirliği yaparak (henüz yürürlüğe girmemiş olan) kapsamlı stratejik ortaklıklarını resmileştirmek için ortak bir arzu dile getirmişlerdir. Birlikte çalışma istekleri, antik İpek Yolu'na kadar uzanan tarihi bağların yanı sıra tamamlayıcı ekonomik ve politik çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Tahran ve Pekin arasındaki stratejik ortaklık, her iki ulusal çıkar grubu için de bir kazanç teşkil etmektedir (Chaziza, 2020, s. 2).

2021'in başlarında, Tahran'ın Aviation Industry Corporation of China (AVIC) tarafından pazarlanan J10C savaş uçağını satın alma konusundaki ilgisi hakkında raporlar yayınlanmıştır. Amerikalı askeri uzman Joel Wuthnow, Çin'in İran'ın konvansiyonel silah ihtiyacından faydalanması için bir fırsat gördüğünü belirtmiş, her şeyden önce, yedi tanesi dünyanın en büyük yirmi arasında yer alan Çinli silah üreticileri yeni bir pazar açabileceğini vurgulamıştır. Ancak bir tedarikçi olarak Çin, Rusya ile rekabet etmek zorunda kalacağı da belirtilmiştir. Bununla birlikte, Çin, İran ile savunma bağlarını güçlendirerek, dikkatli bir şekilde kalibre edilmiş bir şekilde ABD üzerindeki baskıyı artırabileceği ve böylece

dengeleme politikasını başarılı bir şekilde genişletebileceğinin altı çizilmiştir (Angela, 2022, s. 29).

Çin ve İran'ın 25 Yıllık Antlaşması

İran eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın "*Doğuya Dönüş*" politikasına dayanan Pekin ve Tahran arasındaki ilişkiler, Çin'in iddialı Kuşak-Yol Girişimi Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in yönetimi altında gelişmiştir. Çin'e göre Kuşak-Yol Girişimi, altyapı, eğitim ve teknolojiye büyük yatırımlar yaparak Asya, Orta Doğu ve Afrika'da büyük bir birleşik pazar yaratmayı hedeflemektedir. Çeşitli uzmanlar, Kuşak-Yol Girişimi dünyanın geniş bir alanı üzerinde Çin'in stratejik ve ekonomik hâkimiyetine ulaşmak için ince gizlenmiş bir çaba olarak görmektedirler. Kuşak-Yol Girişimi projesi çerçevesinde 23 Haziran 2020'de İran hükümeti İran-Çin 25 Yıllık Kapsamlı Ortaklığını duyurmuştur. 18 sayfalık anlaşmanın sızdırılmış taslağına göre, bu iki devlet arasında benzeri görülmemiş bir ekonomik, askeri ve teknolojik işbirliği yaşanacaktır (Seliktar ve Rezaei, 2020, s. 1).

Tabnak web sitesine göre; 25 yıllık İran-Çin Ortak İşbirliği Planı, İran İslam Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında, Çin'in petrol, gaz, petrokimya, ulaşım, tarım ve diğer sektörlerde büyük yatırımlar yapacağı stratejik bir anlaşmadır. Anlaşma ayrıca iki ülke arasındaki askeri, silah ve istihbarat işbirliğini de içermektedir. İran'ın çeşitli endüstrilerindeki 450 milyar dolarlık Çin yatırımının 25 yıllık anlaşmanın içeriğini oluşturmaktadır. Bu rakam Çinliler tarafından Kuşak-Yol Girişimi geliştirilmesi için düşünülen sayının yarısını içermektedir ve bu anlaşmanın özellikle İran'la işbirliği açısından önemini göstermektedir. Keza Economist Petroleum, 25 yıllık sözleşmeye göre İran'daki Çin yatırımının hacminin 280 ila 400 milyar dolara eşit olduğunu tahmin etmektedir. Bu anlaşmada önemli olan nokta, Çin yatırımının önemli bir kısmının İran ile 25 yıllık anlaşmanın ilk yılında İran'ın petrol ve gaz sektörüne enjekte edileceği, geri kalanının ise aşamalı olarak ve iki taraf arasında Pekin ile anlaşarak yapılacağıdır (Tabnak, 2020).

Ek olarak bu belge resmi olarak "*Kapsamlı İran-Çin İşbirliği Programı*" olarak tescil edilmiştir ve siyasi, güvenlik, savunma, kültürel, tarımsal, ekonomik, bilimsel, turizm, petrol ve enerji, telekomünikasyon altyapısı ve iletişim teknolojisi, ticaret, sağlık alanlarını içermektedir. Bazı maddeler yatırım ve finansmanın kolaylaştırılmasından, bazı maddeler ise uluslararası toplumda karşılıklı siyasi destekten bahsetmektedir. Askeri ve savunma alanlarında eğitim, savunma teknolojilerinin transferi, terörle mücadele ve ortak tatbikatlar gibi konular da ayrıca tartışıldığı belirtilmiştir. Belgede

ayrıca Çin'in "Kuşak-Yol Girişimi" (İpek Yolu boyunca bir proje) adlı büyük projesinden ve İran'ın ekonomik faydalar ve kredi fonundan yararlanarak bu küresel projeye aktif olarak katılabileceğinden de defalarca bahsedilmektedir. Belgelere göre Çin, İran'dan düzenli olarak petrol ithalatçısı olacak böylece İran'ın Çin'in yatırımının geri dönüşü konusundaki endişelerini gidermesi gerekecektir (Mohammadi, 2020).

24 Temmuz 2020'de yapılan bir toplantıda, anlaşma İran Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve Dışişleri Bakanlığına, Çin tarafı ile uzun vadeli ortak çıkarlara dayalı nihai müzakerelerde programı imzalama talimatı verilmiştir (Tasnim News Agency, Iran-China 25-year contract; Analysis of the role of "Citic Trust" in the cooperation between the two countries). Dolayısıyla stratejik düzeyde İran, bu planı hem kalkınmasını hem de bölgedeki kalkınmayı ilerletmek için bir fırsat olarak görmektedir. Ayetullah Hamaney, Çin Devlet Başkanı ile yaptığı görüşmede, ipek projesini akıllıca bir fikir olarak nitelendirmiş ve bu konuda iki ülke arasındaki işbirliğini memnuniyetle karşıladığını açıklamıştır (Shariatinia ve Azizi, 2017, s. 13). Ayrıca Ayetullah Hamaney, İran ile Çin arasında 25 yıllık stratejik ilişkiler konusunu gündeme getirerek, "İran hükümeti ve halkı her zaman Çin gibi bağımsız ve güvenilir ülkelerle ilişkileri genişletmeye çalıştığını" söylemiş ve sözlerine "İran ve Çin cumhurbaşkanları arasında 25 yıllık stratejik bu anlaşma oldukça doğru ve akıllıcadır" demiştir (MojNews, 2020).

Planı anlatan dönemin İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, "Bu işbirliği, İran ve Çin'in Büyük Kuşak-Yol projesi de dâhil olmak üzere temel projelere ve kalkınma altyapısına katılımı için bir zemindir ve endüstri, turizm, bilgi teknolojisi ve iletişim dâhil olmak üzere çeşitli ekonomik alanlara yatırım çekmek için bir fırsat olacak" demiştir (Poolnews, 2020).

Uzun vadede İran'ın Çin'e stratejik yakınlığı Tahran'ın bölgesel ve askeri gücünü artırmak ve Basra Körfezi bölgesindeki ABD gücüne meydan okumak ve zayıflatmak için "Doğuya Bak" politikasını benimsediğini anlaşılmaktadır. Çin için anlaşma, enerji güvenliğini garanti etmeye yardımcı olabilir ihtimali mevcuttur. Basra Körfezi, Çin'in enerji ihtiyacının yarısından fazlasını karşılamaktadır. Bu nedenle, Basra Körfezi boyunca seyir özgürlüğünün sağlanması Çin için büyük önem taşımaktadır (Saleh ve Yazdanshenas, 2020).

İran ile Çin arasındaki 25 yıllık stratejik anlaşmanın İran için üç önemli avantajı olduğu belirtilmektedir. Bu avantajların ilki, Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş üyesinden birisi olmasıdır. Dolayısıyla İran, bu anlaşmayla Güvenlik Konseyi'nin bir veto hakkına sahip üyesiyle

ilişkilerini sıcak tutmuş olacaktır. Çin ile 25 yıllık bir sözleşmenin İran için ikinci avantajı, İran'ın ülkenin üç ana alanındaki petrol ve gaz üretimini artıracak olmasıdır. Çünkü Çin, Güney Pars gaz sahasının 11. aşamasının gelişimini hızlandırmayı kabul etmiştir. İran'ın Çin ile uzun vadeli bir anlaşmanın üçüncü faydası ise, Çin'in İran'dan petrol ithalatını artırmayı kabul etmesi olmuştur (Ghozllu, 2021).

Sonuç

Küresel ve bölgesel siyasette jeopolitik mücadele günümüzde ABD ve Çin arasında yaşanmaktadır. 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri, 2008 küresel ekonomik krizi, Arap Baharı gibi bölgesel meseleler, Rusya ve Çin'in güçlenmeye başlaması, bölgesel güçlerin küresel siyasette etkisinin daha çok hissedilir hale gelmesine kapı aralamıştır.

1980'lerden itibaren küreselleşmenin hızla yayılması, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güçsüzleşen Rusya ve şimdiki gücünde olmayan Çin, Batı'ya küreselleşmeyle birlikte yeni alanlar açarak jeopolitik faktörlerin arka plana itilmesine neden olmuştu. Diğer bir ifadeyle sermayenin neo-liberalizmin de etkisiyle dünyada söz sahibi olduğu, "jeopolitik", "ulus devlet", "sınırlar" gibi kavramların önemini yitirdiğine dair iddiaların uçtuğu bir döneme girilmişti. 1980'li yıllarla birlikte serbest ticaret ve sermaye piyasası mantığıyla şekillenen küresel ekonomik düzen, 2008 ekonomik krizinin ardından sarsılmaya başladı. Bununla beraber, Çin'in küresel siyasette giderek artan etkisi ve uygulamaya koymak istediği "kuşak-Yol" projesinin Türkiye dâhil 65 ülkeyi ilgilendirmesi, ABD-Çin arasındaki jeopolitik rekabetin artmasına neden olmaktadır.

ABD-Çin arasındaki jeopolitik mücadelenin en çok hissedildiği yerlerden birisi de Orta Doğu bölgesidir. Küresel aktörlerin yükselişi ve düşüşüyle birlikte "koalisyonlar", "ittifaklar", "antlaşmalar", "dostluk-düşmanlık" düzeni değişmektedir ve yeni bir jeopolitik düzen oluşmaktadır. Amerikalıların Basra Körfezi bölgesine girmesinden bu yana yaklaşık bir asır geçtikten sonra, Çin gibi yükselen küresel güçler, ekonomi, teknoloji ve güvenlik alanlarındaki olağanüstü potansiyellerini kullanarak bölgenin düzenini yeniden tanımlamanın peşindedir.

ABD'nin Çin ile ticaret konusundaki stratejik ve jeopolitik rekabetindeki artış, Çin'in Körfez bölgesindeki davranışında birçok değişikliğe yol açmıştır. Pekin'in rakiplerini dengeleme ve çok taraflılığı artırmaya yönelik dış politikası, Çin'in Orta Doğu ile bağlarını derinleştirmesini sağlamıştır.

Uzun bir süre Batı Asya bölgesi, özellikle Basra Körfezi kıyıları, büyük ticaret gemilerinin Doğu'dan Batı'ya ve tersi yönde mal taşıması için ana yollardan biri olmuştur. Şimdi, efsanevi İpek Yolu'ndan yüzyıllar geçtikten sonra, Pekin bir kez daha dünyanın en büyük ekonomik merkezlerinden biri olarak Doğu'dan Batı'ya mal transferi için bir rota yaratmanın peşindedir. Orta Doğu bölgesi bu büyük ekonomik koridorun kalbidir.

Batı Asya ve Kuzey Afrika'daki iki büyük ülke olan Suudi Arabistan ve İran, İslam dünyasında ve Ortadoğu'da önemli aktörlerdir. Çin bu iki aktör ile olan ilişkisini stratejik seviyeye çıkartarak Kuşak-Yol Girişiminde bu iki ülkeden faydalanmak istemektedir. Çinli yetkililere göre, İran ve Suudi Arabistan, Çin ile Hint Okyanusu-Kızıldeniz-Süveyş Kanalı üzerinden limanları Yunanistan'ın Pire limanına bağlayacak olan Avrupa ve Çin arasında bir deniz koridoru olan Kuşak-Yol Girişiminde ortak çıkarları paylaşmaktadır.

Son zamanda ABD'nin Suudi Arabistan'a karşı tavırları Suudi Arabistan'ın Çin'e yakın olmasını daha da hızlandırmaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan Çin silahları alarak Batı'ya belli noktalarda mesafe koymakta ve Çin'e daha yakınlaşmaktadır. Çin'in ayrıca enerji ihtiyacı ve Batı Asya bölgesindeki ve İslam dünyasındaki konumunu istikrara kavuşturma ihtiyacı da bu ilişkilerin Pekin'den geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle Suudi yetkililer Çin'i Riyad için "güvenilir" bir ortak, kendilerini de Pekin için "güvenilir" bir ortak olarak adlandırmıştır. Bu durum Orta Doğu'da gelecekte kurulan güç dengeleri açısından farklı sonuçları doğurabilir.

Keza Çin ve İran'ın 25 yıllık anlaşması, Çin'in "Kuşak-Yol Girişim" adlı büyük projesinden İran'ın bu küresel projeye aktif olarak katılabilmesini kolaylaştırmaktadır. İran ve Çin arasındaki 25 yıllık ortak işbirliği programı, İran İslam Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında hem ikili ilişkiler için hem de küresel anlamdaki jeopolitik çekişme için stratejik bir anlaşmadır. Ayrıca Çin, Suudi Arabistan ve İran ile ilişkisini güçlendirerek ve bu iki bölgesel güç arasında bir denge sağlayarak hem küresel anlamda elini güçlendirmek istemekte hem de bölgesel anlamda Çin'in Orta Doğu politikasında nüfuzunu artırmak istemektedir. Öte yandan Çin için bu bölgesel güç dengesi, sürdürülebilir barışı teşvik etmek, diyalog ve istişare yoluyla anlaşmazlıkları çözme yoluyla gerçekleşebilme ihtimali mevcuttur. Nitekim Tahran- Riyad ilişkilerini normalleştirmek için 6 Mart 2023'te Çin'in başkenti Pekin'de Çinli yetkililerin aracılığıyla müzakerelere başlayan İran ve Suudi Arabistanlı üst düzey güvenlik yetkilileri, anlaşmaya varmıştır. İki ülke arasında

7 yıl sonra varılan anlaşmanın Çin arabuluculuğuyla gerçekleşmesinin bölgesel ve küresel anlamda jeopolitik etkileri hissedilmesi muhtemeldir. Bu hamlenin İsrail-Arap ilişkileri kadar ABD'nin bölge politikaları üzerinde de büyük etkisi olacaktır. Bu politika ile birlikte Çin küresel ve bölgesel anlamda jeopolitik bir aktör olduğunu hissettirmek istemiştir ve ABD-Çin arasında yaşanan jeopolitik mücadelede yeni bir sayfaya geçilmiştir. Bu noktada Çin'in verdiği çok da ince olmayan mesaj, ABD'nin Körfez'deki baskın askeri gücüne rağmen, Çin'in güçlü ve yükselen bir diplomatik varlık olduğudur. Bu, Çin'in dünyada gücü ve etkisinin arttığı algısını pekiştirmekte ve ABD'nin küresel varlığının küçüldüğü anlatısına katkıda bulunmaktadır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Alqahtani, K. M. (2020). Does Saudi Arabia benefit from China's belt and road initiative?. *Journal of Management and Strategy*, 11(1), 1-6.

Al-Tamimi, N. (2022). Saudi Arabia's once marginal relationship with China has grown into a comprehensive strategic partnership China and Saudi Arabia relations. In J. Gunter and H. Legarda (Eds) *Beyond Blocs: Global Views on China and US-China Relations*, (pp.73-79). Berlin: The Mercator Institute for China Studies (MERICS).

Alterman J. B. (2013). *China's balancing act in the gulf*, Center for Strategic and International Studies: Middle East Program, Washington, DC.

Arab News. (2019, 23 May). China's Belt and Road Initiative consistent with Saudi Vision 2030 reform plan, says Chinese envoy. Erişim tarihi: 20.09.2022, <https://www.arabnews.com/node/1500941/saudi-arabia>.

Arab News. (2021, 20 April). Saudi Arabia's crown prince and China's president discuss climate change. Erişim tarihi: 20.09.2022, <https://arab.news/z4n52>,

Arkhevani Pirsalami, F. and Mirahmadi, S. (2019). Explanation of China's regional balancing policy in the Middle East. *The Quarterly Journal of World Politics*, 8, 139-176.

Bagheri Dolatabadi, A. ve Zarei, R. (2018). The Future of Iran-China relations: an Alliance or pure cooperation?. *Comparative Politics Russia*, 9(1), 60-73.

Brown, C. and Ainley, K. (2005). *Understanding international relations*, New York: Palgrave Macmillan.

Chazıza, M. (2019). The gulf states and the new silk road, *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. BESA Center Perspectives Paper No. 1,229..

Chazıza, M. (2020). China and Iran reach a new stage in their strategic partnership, *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. BESA Center Perspectives Paper No. 1,654.

Chen, D. (May 2021). China's Belt and Road Initiative and Saudi Vision 2030: A Review of the Partnership for Sustainability. *The King Abdullah Petroleum Studies and Research Center (KAPSARC)*, Saudi Arabia.

Chen, D. ve Wenke, H. (2019). Deepening cooperation between Saudi

Arabia and China, *The King Abdullah Petroleum Studies and Research Center (KAPSARC)*, Saudi Arabia.

Chen, J. (2011). *The Emergence of China in the Middle East*, National Defense University, Center for the Study of Chinese Military Affairs, SF No. 271, 2011.

Chen, J., Shu, M, and Wen, S, (2018). *Aligning China's Belt and Road Initiative with Saudi Arabia's 2030 Vision. China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(3), 363-379.

Ding, J. ve Cheng H. (2017). *China's Proposition to Build a Community of Shared Future for Mankind and the Middle East Governance. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11(4), 1-14.

Dorsey James M. *China and the Middle East: Venturing into the Maelstrom*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore: The RSIS Working Paper NO. 296, 18 March 2016.

Dorsey, J. M. (2016, 18 March). *China and the Middle East: Venturing into the Maelstrom*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore: The RSIS Working Paper NO. 296.

Figuroa, W. (2022, 01 January). *China and Iran Since the 25-Year Agreement: The Limits of Cooperation. the Diplomat*, Erişim tarihi:25.08.2022, <https://thediplomat.com/2022/01/china-and-iran-since-the-25-year-agreement-the-limits-of-cooperation/>.

Flint, C. (2006). *Introduction to Geopolitics*. New York: Routledge.

Freidin, E. (2022, 15 June). *Saudi Arabia and China: a blossoming friendship. The Interpreter*, Erişim tarihi, 12.09.2022, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/saudi-arabia-and-china-blossoming-friendship>.

Fulton, J. (2020). *Situating Saudi Arabia in China's Belt and Road Initiative. Asian Politics & Policy*, 12(3), 362-383.

Ghozllu, M. (2021, 21 March). *Iran-China Agreement and 25 Years of Cooperation: What Do We Know about the Iran-China Deal?. Tejaratnews*, Erişim tarihi: 01.10.2022, <https://tejaratnews.com/training/462138/>.

Gray, C. S. (1988). *The Geopolitics Of Super Power*, Kentucky: University Press of Kentucky.

Guzansky, Y. ve Lavi, G. (2020). *Saudi Arabia-China Relations: A Brave*

Friendship or Useful Leverage?. *Strategic Assessment (A Multidisciplinary Journal on National Security)*, 23(2), 108-114.

Hafeznia, M. R. (2006). *Principles and Concepts of Geopolitics*, Iran: Papoli Press.

Houlden, G. ve Zzaamout, N. M. (2019). *A New Great Power Engages with the Middle East: China's Middle East Balancing Approach*, University of Alberta: China Institute.

Jiangbo, S. ve Zezhuang, W. (2020). China's Economic Activities in Iran Under the Belt and Road Initiative: Opportunity or Challenge?. *Journal of Political Strategy*, 3(11), 149-162.

Karaoğlu, O. (2021). *Teopower Olarak Şiilik ve İran Dış Politikası*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Karaoğlu, O. (2022). *Jeopolitiği Anlamak: Uluslararası Politika Yazıları*, Ankara: Orion Yayınları.

Kelly, P. (2016). *Classical Geopolitics: A New Analytical Model*, California: Stanford University Press.

Klieman, A. (2015). Pushing Back: The Balance and Balancing of Power, Global Power Shift. In A. Klieman (Eds) *Comparative Analysis and Perspectives* (pp.11-31). Switzerland: Springer International Publishing.

Leylanoğlu, H. & Seyedi Asl, S. (2021). İran ve Suudi Arabistan'ın 2003'ten Sonra Irak'ta Çıkar Çatışmalarına Jeopolitik Bir Bakış. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(22), 107-126.

Liu, J. ve Wu, L. (2010). Key Issues in China-Iran Relations. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 4(1), 40-57.

Malmgren, P. (2015). *Geopolitics for Investors*, USA: The CFA Institute Research Foundation,

Miller, B. (2004). The International System and Regional Balance in the Middle East. In T. V. Paul, J. Wirtz, and M. Fortmann (Eds). *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* (pp.239-267). California: Stanford University Press.

Mohammadi, H. (2020, 4 June). 25 Year Document of Iran and China, from Lie to Reality. *Iranian Diplomacy*. Erişim tarihi: 01.10.2022, <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1992891/>.

Moisio Sami (2015). "Geopolitics/Critical Geopolitics", (ed.), John Agnew, Virginie Mamadouh, Anna J. Secor, Joanne Sharp, *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*, Wiley-Blackwell, 220-234.

MojNews. (2020, 11 June). Iran-China Cooperation Document; The Resurgence of the Silk Road. Erişim tarihi:02.10.2020, <https://www.mojnews.com/336983/>.

Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf.

Mottaghi, A. (2013). Recognizing the Dimensions of China's Approach to the Persian Gulf and Iran's Future Security Scenarios. *Afaq Security Journal*, 6(21), 129-151.

Ó Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, London: Routledge.

Osmo, T. (1998). *The New Geopolitics: the World System and Northern Europe Seen from a Modern Geopolitical Perspective*, Helsinki: National Defence College.

Painter, J. (2008). Geographies of Space and Power. In K. Cox, M. Low and Jennifer Robinson (Eds). *The SAGE Handbook of Political Geography* (pp.57-73). London: SAGE Publications.

Paul, T. V. (2004). Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance. In T. V. Paul, J. Wirtz, and M. Fortmann (Eds). *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* (pp.1-29). California: Stanford University Press.

poolnews.ir. (2020, 5 July). Allegations and ambiguities about the Iran-China cooperation document: A 25-year strategic agreement or a treaty like Turkmenchay?!. Erişim tarihi: 03.10.2022.[poolnews.ir/001Oqj](https://www.poolnews.ir/001Oqj).

Rashid, M. ve Basiri, M. A. (2015). Economic and Military Take off of China and its Security Impact on Islamic Republic of Iran. *Political International Researches*, 7(22), 59-83.

Riedel, B. (2020, 20 July). Saudi Arabia's relations with China: Functional, but not strategic. *The Brookings Institution*, Erişim Tarihi:21.08.2022, <https://www.brookings.edu/articles/saudi-arabias-relations-with-china-functional-but-not-strategic/>.

Saleh, A. ve Yazdanshenas, Z. (2020, 09 August). Iran's Pact With China

Is Bad News for the West. *Foreign Policy*, Erişim tarihi: 29.09.2022, <https://foreignpolicy.com/2020/08/09/irans-pact-with-china-is-bad-news-for-the-west/>.

Scobell, A. ve Nader A. (2016). *China in the Middle East: The Wary Dragon*, Calif: RAND Corporation.

Scott, W. H. ve Nader, A. (2012). *China and Iran: Economic, Political, and Military Relations*, California: RAND Corporation.

Seliktar O. ve Rezaei F. (2020, July). The Iran-China 25-Year Plan: A Preliminary Assessment, *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*: Paper No. 1,653, Erişim tarihi: 02.10.2022, <https://besacenter.org/iran-china-25-year-plan/>.

Sempa, F. P. (2002). *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, New Jersey: Transaction Publishers.

Shariatnia, M. ve Azizi H. (2017). Iran-China Cooperation in the Silk Road Economic Belt. *Quarterly Foreign Relations*, 9(4), 7-29.

Shirgholami, K. (2022, 05 January). China-Saudi Arabia Missile Cooperation: Reasons and Consequences. *Institute for Political and International Studies (IPIS)*, Erişim tarihi: 15.09.2022, <https://www.ipis.ir/portal/subjectview/663914/>.

Soltanzade, A. (2021, 05 April). China and Saudi Arabia, win-win; China and Iran, win-lose", *Independent Persian*, Erişim Tarihi: 19.09.2022, <https://www.independentpersian.com/node/135966/>.

Stanzel, A. (2022). China's Path to Geopolitics: Case Study on China's Iran Policy at the Intersection of Regional Interests and Global Power Rivalry. (SWP Research Paper, 5/2022). *Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*.

Tabnak. (2020, 21 July). How did Iran and China agree to a 25-year contract?. Erişim tarihi:01.10.2022, <https://www.tabnak.ir/fa/news/991928/>.

Tasnim News Agency. (2020, 6 October). Iran-China 25-year contract; Analysis of the role of "Citic Trust" in the cooperation between the two countries, Erişim yarihi:02.10.2022, <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/07/15/2363428/>.

The safety4sea (2019, 26 February). China, Saudi Arabia to bolster cooperation through Belt and Road, Erişim earihi: 22.09.2022, <https://>

safety4sea.com/china-saudi-arabia-to-bolster-cooperation-through-belt-and-road/.

Waltz, K., W. (1979). *Theory of International Politics*, California: Addison-Wesley Publishing.

Wu, Z. (2018). Classical Geopolitics, Realism and the Balance of Power Theory. *Journal of Strategic Studies*, 41(6), 786-823.

Wuthnow, J. (2016). *Posing Problems Without an alliance: China-Iran Relations after the Nuclear Deal*, National Defense University Washington: *Institute for National Strategic Studies*,

Yang, H. (2018). Time to Up the Game? Middle Eastern Security and Chinese Strategic Involvement. *Asia Europe Journal*, 16, 283–296.

Yurong, C. (2020, 20 November). Graphics: How is BRI bolstering China-Saudi Arabia ties?. *China Global Television Network*, Erişim tarihi: 20.09.2022, <https://news.cgtn.com/news/2020-11-20/Graphics-How-is-BRI-bolstering-China-Saudi-Arabia-ties--VzqqKFdXSo/index.html>,

Zolfaghari, M. ve Emami, A. (2022). Saudi Foreign Policy towards Iran in the Post-JCPOA Period. *The Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(12), 31-59.

Zulfikar Rakhmat, M. (2019, 12 March). The Belt and Road Initiative in the Gulf: Building “Oil Roads” to Prosperity. *Middle East Institute*, Erişim tarihi: 19.09.2022, <https://www.mei.edu/publications/belt-and-road-initiative-gulf-building-oil-roads-prosperity>.